

Energieffektiv kontorbygning med

BAR BETONG

Miljøbygget i Trondheim

Tekst: Catherine Grini

Foto: Ole H Krokstrand og Inger Andresen

Miljøbygget i Teknobyen i Trondheim, Bellonahuset på Vulkan i Oslo, Agder Energi sitt nye hovedkontor i Kristiansand, NSB Kompetansesenter på Sundland i Drammen, Sparebank1s nye hovedkontor i Trondheim. Har du hørt eller lest om disse bygnin- gene? Vet du hva de har til felles? Alle er kontorbygg av nyere dato. Alle har et ambisiøst mål for energibruken. Alle benytter bar betong som et tiltak for å oppnå energimålet. Førstnevnte ble tatt i bruk 09.09.09 og har nå vært i drift i halvannet år. De øvrige ble flyttet inn i løpet av høsten 2010 og har vært i bruk i kun noen måneder.

Mennesker opplever barnesykdommer i de tidlige leveårene, det samme gjør bygninger. For bygninger pleier det første leveåret å bringe utfordringer i form av [justerings-](#) og [innreguleringsbehov](#)

Catherine Grini, sivilingeniør VVS, ble uteksaminert fra INSA, Toulouse, Frankrike i 1999.

Frem til 2006 jobbet hun som VVS-rådgiver i Erichsen & Horgen og fra 2006 som forsker i SINTEF Byggforsk i Oslo.

Fagfelt: Energibruk i bygg, tekniske installasjoner i bygg (ventilasjon, varme, kjøleanlegg) og miljødeklarasjoner av byggevarer (Environmental Product Declaration/EPD)

for tekniske installasjoner, samtidig som resterende byggfukt må tørkes ut. Det er følgelig altfor tidlig å trekke noen konklusjoner om energibruken og innemiljøforhold i disse fem byggene. Miljøbygget har imidlertid vært i bruk ett år lengre enn de andre og har vært gjenstand for et første etterevalueringsstudium. Studiet har vært utført av SINTEF Byggforsk i regi av COIN. Hovedfunn presenteres i denne artikkelen.

Miljøbygget med adresse Professor Brochs gate 2 i Trondheim omtales også som 'Enova-bygget'. Etterevalueringsstudiet omfatter tre momenter:

- verifisering av den reelle energibruken i forhold til budsjettet
- estimering av tilfredsstillelsesnivået blant brukere
- tilbakemelding om bruken av bar betong i bygget

Adresse:	Professor Brochs gate 2, 7030 Trondheim
Byggherre:	KLP Eiendom
Byggherreombud:	Opak. Koordinering tekniske fag: Itech
Arkitekt:	pka ARKITEKTER
Landskapsark.:	Plan Arkitekter
Rådg.ing.:	RIB: Siv. ing. P.O. Danielsen. RIV. RIE: Sweco. RIAku. RIEnergi. BILygn.fys: Cowi. RIGeo. RIMiljø: Rambøll
Entreprenør:	Veidekke (totalentreprenør) Flislegger: Trøndermureren
Leverandører:	Ferdigbetong: Unicon Sandwichvegger: Contiga Prefab trapper: NorElement Ventilasjon og automatikk: GK Norge
Bruttoareal:	16.500 kvm
Kontraktssum:	235 mill. kr. eks mva

Reell kontra beregnet energibruk

Energibudsjettet ble beregnet og justert flere ganger under prosjektering og utførelse av bygget. Det siste budsjettet ble utarbeidet i august 2009, etter ferdigstillelsen av bygget og etter at luftlekkasjetallet var målt i det ferdige bygget. Budsjettet var da 1 093 250 kWh/år levert energi, dvs. 86 kWh/m²·år.

Observasjoner for Trondheim fra Meteorologisk Institutt viser at temperaturene i 2010 avvek mye fra normalen, med temperaturer under normalen om vinteren og over normalen om sommeren. Etter korrigering for reell utetemperatur, blir energibudsjettet for 2010 på 1 193 571 kWh/år, dvs. ca. 93 kWh/m²·år levert energi.

Målingene viser at reell energibruk lå på 1 502 512 kWh/år, dvs. ca. 26 % høyere enn temperaturkorrigert budsjett. Avviket skyldes hovedsakelig drift av kjølemaskiner og radiatorer. Driften av disse er det mulig å optimalisere. Forbruksmønsteret som er avdekket og analysert i etterevalueringsstudiet vil lette optimaliseringen.

Deler av bygningen var i bruk i hele 2010, andre deler ble flyttet inn i løpet av året, mens noen arealer ikke ble tatt i bruk i 2010. Av den grunn er det vanskelig å uttrykke reell energibruk i forhold til et gitt areal. Den spesifikke energibruken befinner seg mellom 117 og 175 kWh/m²·år, avhengig av arealet som forutsettes for omregningen. I Enovas byggstatistikk for 2009 er den gjennomsnittlige energibruken i kontorbygg lik 249 kWh/m²·år. Enovas byggstatistikk er ikke representativ for hele bygningsmassen i Norge, da mange bygninger som er innrapportert har utført ENØK-tiltak med Enova-støtte og sannsynligvis scorer bedre på energieffektivitet enn et tilfeldig utvalg bygg ville gjort. Likevel er det verdt å merke seg at selv med den strengeste omregningen ligger energibruken i Miljøbygget lavere enn Enovas byggstatistikk for kontorbygg.

I nyere bygg er det vanlig å installere lokal kjøling i alle kontorarealer, noe som drar energiforbruket opp. Lokal kjøling betraktes ofte som den eneste løsningen som kan sikre akseptabel termisk komfort om sommeren. I Miljøbygget er det bevisst valgt å ikke ha lokal kjøling i kontorarealer. Gode termiske forhold skal oppnås ved kontroll av varmetilskudd (automatisk utvendig avskjerming for å minimere soltilskudd, energieffektive lysarmaturer og datautstyr for å minimere interne laster). Brukerundersøkelsen

viser at romtemperatur ikke oppfattes for høy om sommeren. Dette beviser at det er mulig å fjerne overskuddsvarmen fra lys, utstyr og sol (i den grad disse tilskuddene er kontrollert) kun ved hjelp av nedkjølt ventilasjonsluft.

Tilfredsstillelse blant brukere

Tilfredsstillelsenivået ble målt ved hjelp av en brukerundersøkelse. Denne ble gjennomført på 3. og 4. etasje, de to planene som ble tatt i bruk ved innflytting. Undersøkelsen omfatter følgende problemstillinger relatert til innemiljø: temperaturforhold, støyforhold, luftkvalitet, lysforhold og romfølelse. Svarprosenten ble ca. 45% og 55% for hhv. 3. og 4. etasje. Selv om svarprosenten er tilfredsstillende for å gi en pekepinn om hvordan brukere oppfatter bygget, bør analyseresultatene tolkes med en viss forsiktighet.

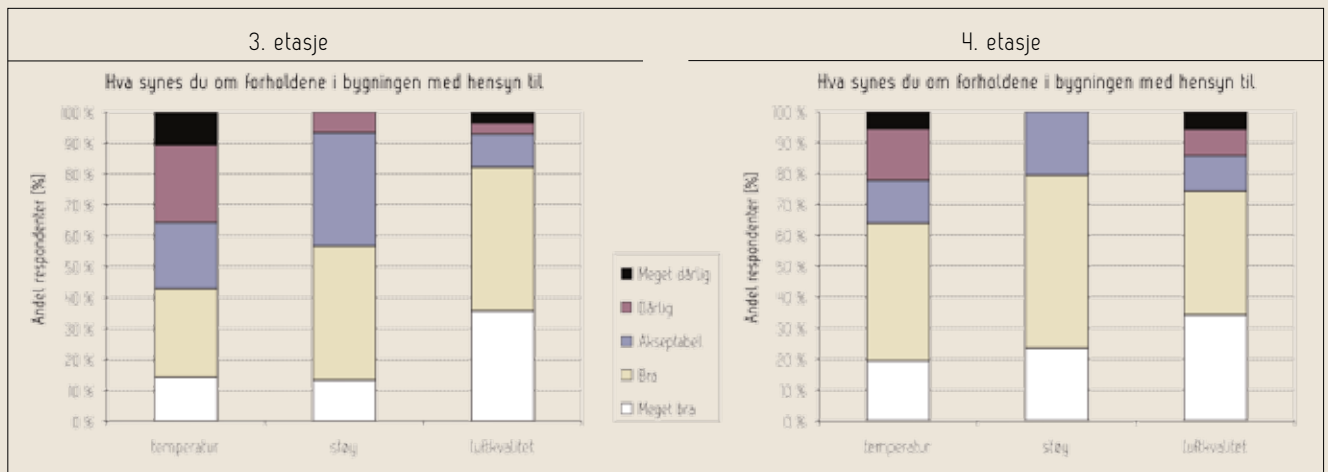
Ved spørsmål om generell komfort i bygget er temperatur det største klagepunktet, der $\approx 40\%$ og $\approx 20\%$ respondenter for hhv. 3. og 4. etasje bedømmer temperaturforholdene som dårlig eller meget dårlig.

Luftkvaliteten er det neste største klagepunktet med $\approx 10\%$ og $\approx 15\%$ misfornøyde respondenter for hhv. 3. og 4. etasje.

Støyforholdene oppfattes i svært liten grad problematiske av respondentene. Klagene relatert til støy refererer i hovedsak til støy forårsaket av en annen aktivitet i samme rom. Kontorarealer på plan 3 og 4 består i hovedsak av kontorlandskap der aktivitetsnivået, og tilhørende generert støy, pleier å være høyere enn i cellekontorer. I underkant av en femtedel av respondenterne (17% for både 3. og 4. etg) svarer ja når de blir spurt om støyproblemene er knyttet til dårlig akustikk i rommet/dårlig taleoppfattelse.

Detaljerte spørsmål om temperaturforholdene viser at temperatur oppleves for lavt.

Et flertall av respondenter (hhv. 80% og 60% for plan 3 og 4) svarer at de i de seneste månedene har hatt besvær, ofte eller i blant, med for lav romtemperatur. En tredjedel av respondenter (hhv. 30% og 36% for plan 3 og 4) sier at de opplever for kald

Spørsmål «Hva synes du om forholdene i bygningen med hensyn til temperatur, støy og luftkvalitet?» for hhv. 3. og 4. etasje

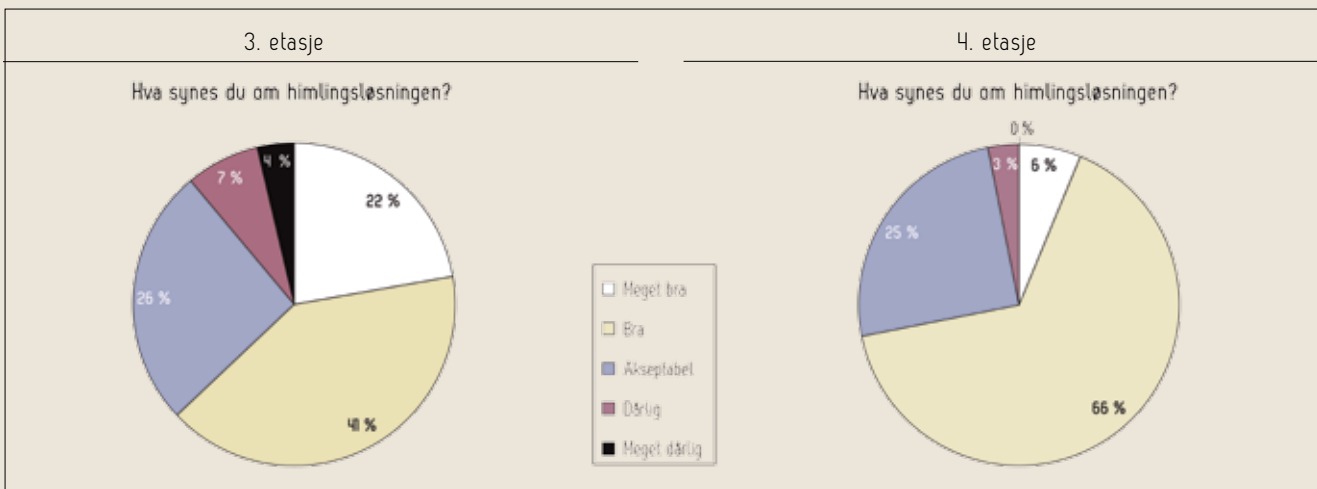
arbeidsplass vinterstid. Og mange respondenter (hhv. 47% og 25% for plan 3 og 4) oppgir at de opplever for lav romtemperatur hele året, både vinter og sommer. Målingene av temperatur viser at romtemperatur i sommerhalvåret nesten alltid er under 23°C. Videre er det i enkelte rom registrert lavere romtemperaturer om sommeren enn om vinteren. Målingene bekrefter tilbakemeldingen fra brukere. Tilluftstemperatur er sannsynligvis noe lav i forhold til forventningene fra brukere.

To andre viktige klagepunkter handler om styring av solavskjerming og manglende mulighet til å kunne påvirke egne omgivelser.

Tilbakemeldingen fra brukere peker på at tillufttemperatur og styring av solavskjerming må justeres. Resultatene fra brukerundersøkelsen er videreformidlet til byggherren. Justeringstiltak vil kunne hjelpe til å oppnå et høyere grad av tilfredsstillelse blant brukere.

Himlingsløsning ved åpent kontorlandskap. Tekniske føringer er skjult over nedhengt himling i korridor. Himling over arbeidsplassene består av hvitmalt etasjeskiller i betong. Etasjeskiller og betongsøyler er synlige og skal ivareta temperatursvingningene i rommet.

Spørsmål «Hva synes du om himlingsløsningen?» for hhv. 3. og 4. etasje

Bruk av bar betong i bygget

Brukerne ble spurt om hva de syntes om himlingsløsningen – en hvitmalt betongoverflate og hengende akustiske paneler. Flertallet bedømmer himlingsløsningen som bra eller meget bra (63% og 72% for hhv. 3. og 4. etg.). Kun et fåtall er lite begeistret for himlingsløsningen: på 3. etg. svarer 11% at himlingsløsningen er dårlig eller meget dårlig, på 4. etg svarer 3% av himlingsløsningen er dårlig, men ingen krysset av for meget dårlig.

Avsluttende kommentar

I løpet av det første driftsår har Miljøbygget hatt en høyere energibruk enn planlagt. Det reelle forbruket er imidlertid godt under det som er vanlig i dagens kontorbygg. Det er behov for å optimalisere driften av kjøle- og varmeanlegg, noe som også gjenspeiles i resultatene fra brukerundersøkelsen. Brukere uttrykker ingen misnøye med himlingsløsningen der etasjeskiller i betong er synlige og der den akustiske dempingen er ivarett ved hjelp av hengende paneler. Ettorevalueringstudiet lager et grunnlag for det videre arbeid med regulering av de tekniske installasjoner i bygget.

Studiet er gjennomført i regi av COIN. For fullstendig rapport og øvrig informasjon om COIN, se www.coinweb.no.